

Mladi između marginalizacije, radikalizacije i potencijala

Podgorica, 2023.

Centar za
građansko
obrazovanje

Centre
for Civic
Education

Mladi između marginalizacije, radikalizacije i potencijala

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Urednica:

Daliborka Uljarević

Autori:

Nikola Mirković
Nikola Obradović
Željka Četković
Petar Đukanović

Tiraž:

30 primjeraka

ISBN 978-9940-44-041-1
COBISS.CG-ID 26996740

Publikacija dio projekta „*DJELUJEM – MIJENJAM!*“ koji sprovodi Centar za građansko obrazovanje (CGO).

Government of the
United States

Ovaj projekat finansira Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje iznešeni su stavovi autora i CGO-a i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

Mladi između
marginalizacije,
radikalizacije i
potencijala

Sadržaj

Uvod	5
Metodologija	7
Slobodno vrijeme i životni stil	9
Obrazovanje i zapošljavanje	16
Porodični život	20
Vrijednosti i zadovoljstvo životom	22
Socijalna distanca i diskriminacija	25
Mladi i politika	28
Budućnost	35
Pogled iz fokus grupa	37
Zaključci i preporuke	40

Uvod

Mladi su ključni resurs za demokratski prosperitet, rast i razvoj svakog društva, uključujući i crnogorsko.

Publikacija koja je pred vama predstavlja nalaze empirijskog istraživanja i fokusa grupa sa mladima, a sa ciljem dubljeg sagledavanja realnosti svakodnevnog života, iskustava i potreba mladih u Crnoj Gori. Istraživanje je obuhvatilo brojna pitanja - od načina na koji mladi koriste slobodno vrijeme, kako se obrazuju i suočavaju sa izazovima zapošljavanja, koliko su zadovoljni svojim porodičnim i ličnim životom, prema kome imaju socijalnu distancu, a koga doživljavaju diskriminisanim, do toga koliko su angažovani u društveno-političkim procesima. Kroz analizu svakog od ovih segmenata, daje se uvid kako u pojedinačne izazove, tako i u šire implikacije koje nose.

Ukupan položaj mladih u Crnoj Gori može se opisati kao izazovan i neizvjestan, posebno u kontekstu zapošljavanja. Visoka stopa nezapošljenosti među mladima, koja obuhvata gotovo 60% te populacije, predstavlja najozbiljniju kočnicu tranzicije u svijet odraslih i perspektivu mladih. Loš ekonomski položaj usporava stambenu i finansijsku samostalnost, opterećuje partnerske veze i porodični život, što sve ima implikacije na izazove sa samopoštovanjem i osjećajem vlastite vrijednosti kod mladih.

Ako mladi gube interes za društveni angažman, volontiranje i politiku, a na to ukazuju rezultati istraživanja, onda to može dovesti do manjka njihove zastupljenosti u donošenju odluka i drugim procesima koji se tiču i njihovih života. Apatičnost mladih utiče i na snižavanje nivoa demokratske participacije i legitimnosti političkih institucija, kao i do gubitka novih ideja, perspektiva i inovacija koje su generator napretka društva.

Mladi u Crnoj Gori osjećaju da njihove potrebe i stavovi nijesu dovoljno uzeti u obzir od strane donosilaca odluka, što dovodi do demokratskog deficita, iskazanog kroz sve izraženije nepovjerenje u institucije sistema. Kad se svi izazovi sa kojima se suočavaju sakupe, javlja se osjećaj beznađa među mladima koji eskalira u ogroman procenat (40%) onih koji decidno navode da žele da se odsele iz zemlje.

Treba ukazati i da mladi u Crnoj Gori prepoznaju izazove i nepravilnosti u društvu, kao i da žele sistem koji cijeni stručnost i obrazovanje, i u kojem će imati jednake šanse za uspjeh, bez obzira na porijeklo i veze.

Zato je neophodno raditi i na podizanju svijesti među mladima o značaju politike i političkog angažmana, kako bi se podstakla njihova aktivnija participacija u kreiranju budućnosti društva. Tako se osigurava održiva demokratska budućnost i stvara inkluzivno društvo u kojem se glas svake mlade čuje i cijeni.

Naša je nada da će ova studija koristiti različitim zainteresovanim stranama koje rade sa mladima kao materijal za dalja istraživanja i analize, a kako bi se kontinuirano pratili trendovi i promjene u životu mladih, prepoznavale nove potrebe i izazovi sa kojima se suočavaju. Na taj način, moguće je pravovremeno i valjano prilagođavati politike i programe kako bi bili efikasniji i relevantniji za mlade.

Nadamo se da će donosioci odluka pažljivo razmotriti nalaze istraživanja, zaključke i preporuke ove studije i pružiti podršku mladima kroz pravednije politike zapošljavanja, unaprjeđenje kvaliteta obrazovanja i stvaranje povoljnijeg okruženja koje je podsticajno za ostvarivanje potencijala koji mlade imaju u sebi. Uostalom, u tome leži i potencijal za ukupan prosperitet zajednice.

Metodologija

Osnovu ove studije čini empirijsko istraživanje, koje je Centar za građansko obrazovanje (CGO) sproveo uz pomoć specijalizovane agencije DAMAR, a u okviru projekta „DJELUJEM – MIJENJAM“, podržanog od strane Ambasade SAD u Podgorici, kroz Program malih grantova Demokratske komisije.

Istraživanje je realizovano od 10. do 17. decembra 2022. godine, na uzorku od 833 ispitanika/ce.

Podaci su prikupljeni CAPI metodom, odnosno licem u lice, korišćenjem tablet računara.

Za uzorački okvir uzet je popis stanovništva iz 2011. godine, kada je posljednji put i sproveden. U cilju što preciznijeg uzorka, uključene su i procjene stanovništva i birački spiskovi. Takođe, istraživanje je sprovedeno troetaпно, kroz stratifikovani, slučajni uzorak. Prva etapa vršena je kroz popisne krugove i biračka mjesta. Druga etapa vršena je u domaćinstvima, metodom slučajnog koraka, a treća ispitivanjem člana/ice domaćinstva, izabranog metodom rođendana.

Kada je riječ o rodnoj strukturi ispitanika/ca, obuhvaćeno je 47,9% muškaraca i 52,1% žena. Starosna struktura ispitanika/ca bila je diversifikovana, a čine je mladi uzrasta od između 15 i 19 godina (30,9%), zatim ispitanici/e uzrasta između 20 i 24 godine (33,7%), kao i ispitanici/e uzrasta između 25 i 30 godina (35,4%).

Nivo obrazovanja ispitanika/ca bio je različit pa je tako, u periodu sprovođenja istraživanja, u procesu srednjeg obrazovanja bilo 26,1%, a u procesu visokog obrazovanja 21,1% ispitanika/ca, uz 32,8% mladih koji su imali već stečeno srednje obrazovanje, i 20% onih koji su imali stečeno visoko obrazovanje.

Osim istraživanja javnog mnjenja, u okviru projekta sprovedene su i fokus grupe u kojima je učešće uzelo 19 mladih osoba iz tri grada Crne Gore - Kotor (južna

regija), Glavnog grada Podgorice (centralna regija) i Bijelog Polja (sjeverna regija).

Istraživanje je sprovedeno u cilju doprinosa boljem kreiranju politika i praksi za mlade, kroz obezbjeđenje ažuriranih podataka koji će dati precizniju sliku o stanju i potrebama mladih u Crnoj Gori, a koji su često zanemareni. Studija se, osim na gore navedena istraživanja, oslanja i na osvrt na ranija istraživanja CGO-a, koje je CGO vodio ili u njima učestvovao preko svog tima, u pokušaju da za neka pitanja pruži komparativni pogled¹.

¹ Mladi – društveni dekor ili društveni kapital, Podgorica, 2016, Centar za građansko obrazovanje (CGO), <https://media.cgo-cce.org/2016/12/Mladi-drustveni-dekor-ili-drustveni-kapital.pdf> i Studija o mladima u Crnoj Gori 2018/19, Berlin/Podgorica, 2019, Fondacija Friedrich Ebert (FES) <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15293.pdf>, <https://cgo-cce.org/2021/10/01/studija-o-mladima-u-crnoj-gori-2018-2019/>

Slobodno vrijeme i životni stil

„Slobodno vrijeme je skup aktivnosti kojima se pojedinac po svojoj volji može potpuno predati bilo da se odmara ili zabavlja, bilo da povećava nivo svoje obavještenosti ili svoje obrazovanje, bilo da se dobrovoljno angažuje ili da ostvaruje svoju slobodnu stvaralačku sposobnost, pošto se oslobodi svojih profesionalnih, društvenih i porodičnih obaveza”, jedna je od najčešće citiranih definicija slobodnog vremena, a čiji je tvorac francuski sociolog Žerard Dimazdije.

Ona je poslužila sociolozima da osmisle „univerzalnu” definiciju slobodnog vremena - *„Slobodno vrijeme je vrijeme koje stoji na raspolaganju individui van zahtijeva i obaveza njenog rada, porodice i društva kome pripada. Slobodne aktivnosti su zanimanja svih vrsta kojima individua može da se posveti za vrijeme slobodnog vremena, svojim svjesnim ili nesvjesnim naklonostima. Ova slobodna zanimanja imaju podjednaku funkciju obezbjeđivanja odmora, obezbjeđivanja zabave i pribavljanja sredstava za afirmaciju i razvoj ličnosti”².*

Posebno interesantna, ali i jako važna, naročito kada su tema istraživanja mladi jeste **kategorija slobodnog vremena mladih** i kako ga oni provode. U mlađoj dobi slobodno vrijeme može biti značajan faktor za razvoj ličnosti koji ukazuje da li i na koji način se mladi pripremaju za odraslo doba i izazove koje ono nosi. U mnogim zemljama se o tome posebno prikupljaju podaci kojima se osvjetljava i kvalitet života te populacije, ali to nije slučaj sa Crnom Gorom, što ima svoju negativnu refleksiju i na sadržaj javnih politika koje se kreiraju za mlade u Crnoj Gori.

Nalazi empirijskog istraživanja ukazuju da mladi u Crnoj Gori slobodno vrijeme najviše provode koristeći društvene mreže, slušajući muziku, a zatim sa porodicom

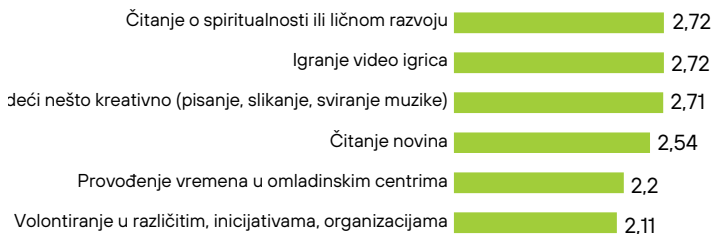
² Izabrana djela, N. Potkonjak, Osijek, 1991, str. 298-299

ili u druženju sa prijateljima. S druge strane, najmanje vremena posvećuju volontiranju u različitim inicijativama, organizacijama, i u aktivnostima u okviru omladinskih krugova.

Ovi nalazi su u skladu sa ranijim istraživanjima o mladima, uz napomenu da razlog za brigu danas jesu nešto niže kotirane sportske aktivnosti kod mladih, umjesto kojih prevagu uzimaju gledanje filmova, zabava u kafićima ili klubovima, ili dokolica i opuštanje. Ovo ilustruje i podbačaj institucija, posebno Ministarstva mladih i sporta, koje je propustilo da napravi sistemski pristup i da se više angažuje kako bi se mladi okrenuli ka sportu. Uz to, u poređenju sa ranijim istraživanjima, nešto se slabije kotira i čitanje knjiga, pa se može zaključiti da postoji prostor za bolju psiho-fizičku vježbu i angažovanost mladih, posebno imajući u vidu da su to važni faktori u njihovom razvoju.

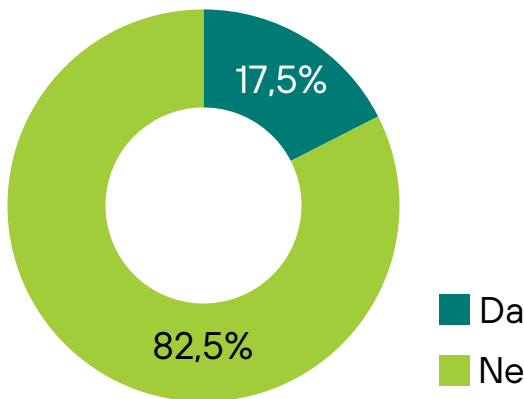
Mladi, takođe, slobodno vrijeme slabo opredjeljuju za putovanja, čemu je, nažalost, za pretpostaviti razlog i u slabijem životnom standardu, a na šta ukazuju rezultati nekih drugih istraživanja koje je CGO sprovodio. Ovaj aspekt bi mogao biti značajan kada je u pitanju širenje vidika, upoznavanje drugih kultura i unaprijeđenje znanja, a što ne doprinosi samo ovoj populaciji, već i razvoju društva i prevazilaženju stereotipa i predrasuda koja imaju svoj uticaj i na polarizaciju u Crnoj Gori.

Grafik: Na skali od 1 do 5 (1 nikad, 5 veoma često) označite koliko često se u prosjeku bavite sljedećim aktivnostima?

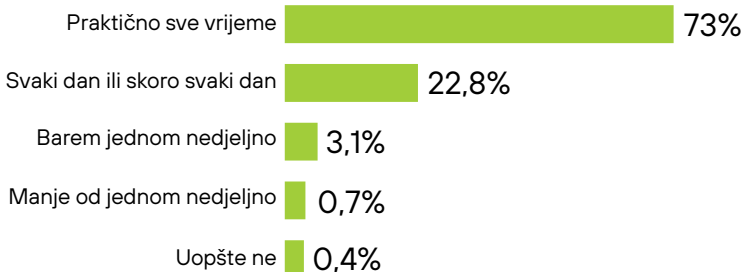
Velika većina mladih u Crnoj Gori u proteklih godinu dana nije učestvovala u nekom vidu dobrovoljnog, odnosno volonterskog rada, a tek 17.5% mladih je, u navedenom periodu, posvetilo vrijeme ovoj vrsti aktivizma.

Grafik: Da li ste učestvovali u nekom vidu dobrovoljnog / volonterskog rada u proteklih 12 mjeseci?

Mladi u Crnoj Gori imaju širok pristup internetu, i značajna većina njih (73%) ga praktično sve vrijeme koristi, dok dodatnih 23% pristupa svaki dan ili skoro svaki

dan, a zanemarljiv je broj onih koji to rade barem jednom nedjeljno (3.1%), manje od jednom nedjeljno (0.7%) ili nikad (0.4%). Broj mladih koji internetu pristupaju svaki dan veći je za oko 10% u odnosu na podatke iz *Studije o mladima iz 2018/2019.*

Grafik: Imate li pristup Internetu?

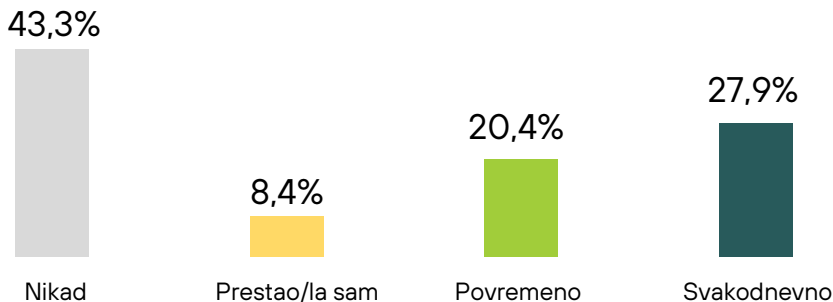
Mladi u prosjeku provode skoro pet sati dnevno na internetu, pri čemu je to minimalno oko jedan sat, a maksimalno vrijeme koje navode ispitanici/e je 15 sati dnevno. Očekivano, i zbog razvoja tehnologije i njenog pozicioniranja u svakodnevnom životu, ovi prosjeci su uvećani u odnosu na prethodna istraživanja.

Internet se od strane mladih najčešće koristi za komuniciranje sa prijateljima i rodbinom preko društvenih mreža i aplikacija (viber, whatsapp, itd) i za pristup društvenim mrežama (Facebook, Instagram, Twitter, TikTok, itd). Kod onih mladih od 30 godina najmanje se koristi za online kontrolu bankovnog računa, čitanje knjiga ili za online kupovinu / plaćanje računa / rezervacije.

Kad je riječ o **životnom stilu mladih**, fokus je na nekoliko ključnih nalaza koji ukazuju koliko zdrav životni stil mladi praktikuju. To se odnosi na konzumiranje duvanskih proizvoda, alkohola i rizične seksualne aktivnosti.

Najveći broj mladih, njih nešto preko 43%, izjavilo je da nikada nijesu konzumirali duvanske proizvode. Ipak, kumulativno 48.3% mladih u Crnoj Gori puši cigare svakodnevno ili povremeno. Malo preko 8% navodi da su u prošlosti pušili cigare, ali da su u međuvremenu prestali. U odnosu na podatke iz *Studije o mladima*

2018/2019, primjetan je drastičan pad u broju onih koji nikada nijesu konzumirali duvanske proizvode (preko 20%, odnosno ta brojka je sa 64% pala na 43%), a što opominje na veliki porast broja konzumenata duvanskih proizvoda među mladima.

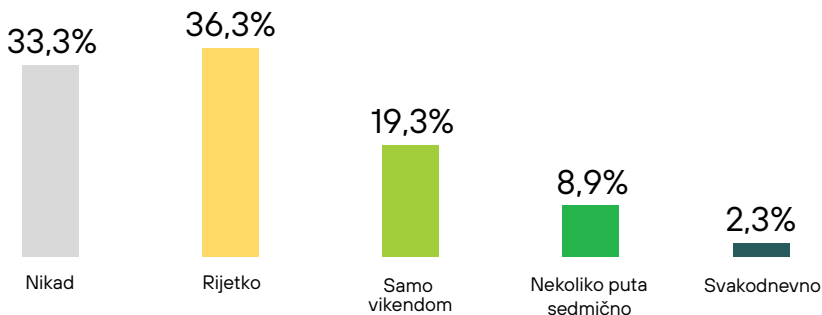

Grafik: koliko često pušite cigare?

Povećan je i broj onih koji svakodnevno puše (za gotovo 6%), što bi trebalo da bude i poziv obrazovnim i zdravstvenim institucijama, ali i organizacijama koje zagovaraju zdrave životne stilove, da se više angažuju kako bi se ova nezdrava i učestala navika kod mladih mijenjala.

I kada je riječ o konzumaciji alkohola među mladima uočljiv je negativan trend. Broj mladih koji nikada ne konzumira alkoholna pića ostao je na istom nivou (33%), dok je broj mladih koji alkohol piju samo vikendom skočio sa 14% na 19.3%, odnosno onih koji svakodnevno piju alkohol sa 0.9% na 2.3%, u odnosu na podatke iz *Studije o mladima 2018/2019*.

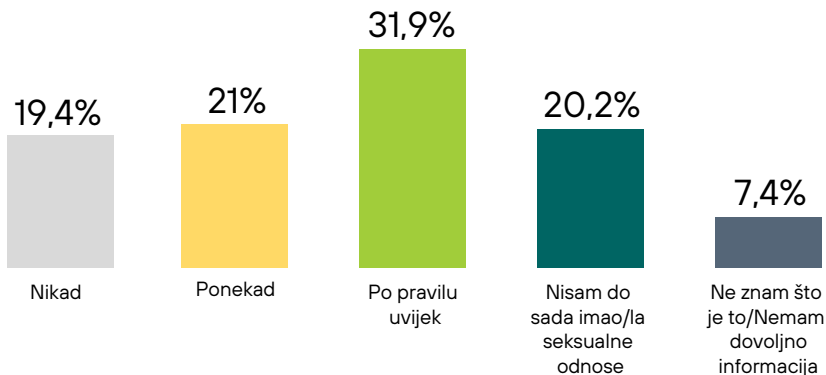
Konzumiranje alkohola kod mladih je izraženije u poređenju sa konzumacijom duvanskih proizvoda, pa tek svaka treća mlada osoba ne pije, dok preko dvije trećine (66.8%) konzumira alkohol, i to 36.3% rijetko, 19.3% samo vikendom, 8.9% nekoliko puta sedmično, a 2.3% svakodnevno.

Grafik: koliko često prijete alkohol?

Kada su seksualne aktivnosti mladih u pitanju i korišćenje kontracepcijskih sredstava, skoro trećina mladih u Crnoj Gori tokom seksualnog odnosa uvijek koristi kontraceptivna sredstva, dok svaka peta mlada osoba to čini ponekad. Međutim, zabrinjavajuće je da skoro 20% mladih nikada ne koristi sredstva zaštite tokom seksualnog odnosa.

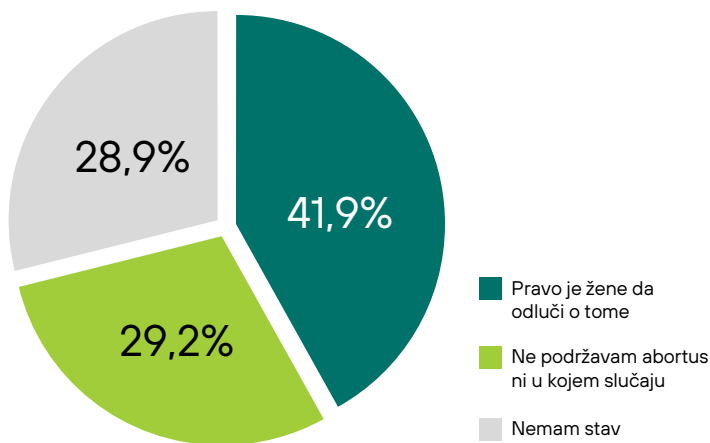
Istraživanje ukazuje da je petina mladih od 30 godina u Crnoj Gori seksualno neaktivna, ali i da preko 7% ne zna šta su to kontraceptivna sredstva.

Grafik: Da li tokom seksualnog odnosa koristite kontraceptivna sredstva?

Upoređujući sa prethodnim istraživanjima, raste broj mladih koji uvijek praktikuju siguran seks (za 5%), smanjio se broj mladih koji nikada ne koriste zaštitu (za skoro 10%), ali je broj mladih koji ponekad koriste zaštitu pao (za 10%). Takođe, pozitivno djeluju nalazi da je skoro duplo manje neinformisanih.

U sklopu ovog dijela istraživanja, obrađena je tema odnosa prema abortusu. Većina mladih u Crnoj Gori podržava pravo na abortus (42%), odnosno smatra da je pravo žene da odluči o tome, što predstavlja svojevrstan zaokret u stavovima mladih u odnosu na podatke iz *Studije o mladima iz 2018/2019*, kada je isti broj ispitanika/ca (42%) smatrao da abortus nikada nije opravdan. Nasuprot njima, danas 29.2% mladih ne podržava abortus ni u kojem slučaju, a približan je i broj (28.9%) onih koji nemaju stav o ovoj temi.

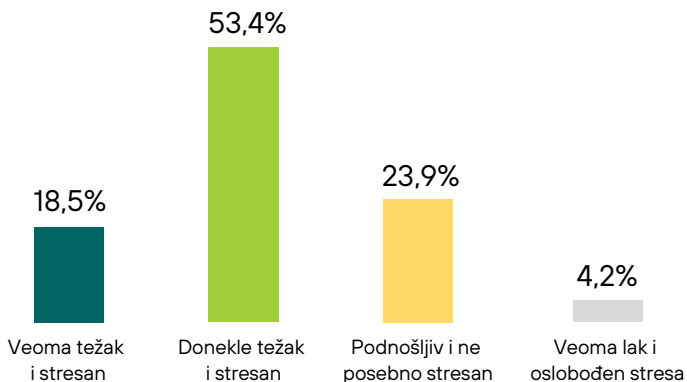
Grafik: Kakav je vaš stav o abortusu?

Obrazovanje i zapošljavanje

Pitanja obrazovanja i zapošljavanja su ključna u životu svake mlade osobe, a radi se i o dvije međusobno povezane i životno važne kategorije. Naime, nivo obrazovanja utiče na mogućnost zapošljenja, dok u suprotnom smjeru zapošljenje zavisi od obrazovanja. Samim tim, budućnost mladih u velikoj mjeri je određena učincima u akademskom i stručnom aspektu, iako je otežavajući element nedovoljna povezanost obrazovnog procesa i tržišta rada u Crnoj Gori.

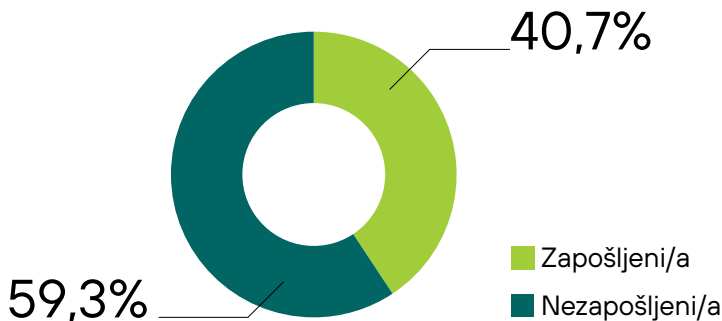
Institucije u Crnoj Gori moraju mnogo više raditi na obezbjeđenju bolje sistemske podršku kako bi se mladi ostvarili na ovim poljima, odnosno stekli kvalitetno obrazovanje i dobili adekvatne prilike za zapošljenje u skladu sa svojim stručnim referencama i obrazovanjem. Takođe neophodno je dalje unaprijeđivati određene programe u koje se ulažu značajna sredstva, poput Vladinog programa stručnog osposobljavanja, raditi njihovu redovnu i sadržajnu evaluaciju, pratiti zadovoljstvo korisnika i konkretne učinke, kao i loše strane i zloupotrebe.

Mladi su osrednje zadovoljni kvalitetom **obrazovanja** u Crnoj Gori, što se reflektuje u prosječnoj ocjeni od 6.42 na skali od 1 do 10. Dodatno, percepcija svakodnevnog života u crnogorskom obrazovanom sistemu – školama i univerzitetu, pokazuje nešto drugačiju sliku. Većina mladih (skoro 54%) smatra da je taj segment težak i stresan, dok dodatnih skoro petina (18.5%) cijeni da je vrlo težak i stresan. S druge strane, oko 24% ovaj segment života smatra podnošljivim i ne posebno stresnim, dok je tek za 4% školovanje veoma lako i oslobođeno stresa.

Grafik: Kako biste opisali svakodnevni život u školi/na univerzitetu u Crnoj Gori?

Dalje, gotovo 60% mladih ispitanika/ca u Crnoj Gori navodi da nijesu **zapošljeni**.

Grafik: Kojoj od sljedećih kategorija pripadate?

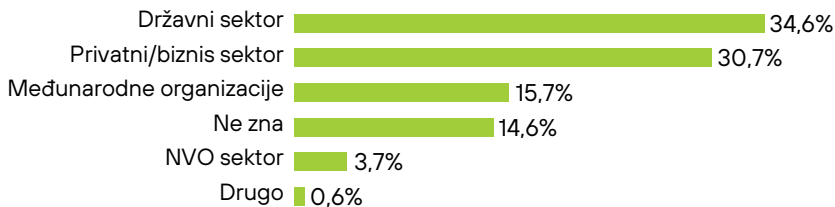
Od onih mladih koji imaju radni angažman, većina ima ugovore na određeno vrijeme (46.6%), dok 44% ima ugovore na neodređeno vrijeme, a nešto manje od desetine (9.4%) radi na osnovu ugovora o djelu. Ovi podaci ukazuju na potrebu

za stvaranjem stabilnih radnih mjesta i većom sigurnošću u procesu zapošljenja za mlade.

Dominantna većina mladih koji imaju radni angažman radi puno radno vrijeme (82.9%), svaki deseti (10.3%) na pola radnog vremena, a svaka sedma mlada osoba (6.8%) navodi da je prijavljena na pola radnog vremena, a radi puno radno vrijeme.

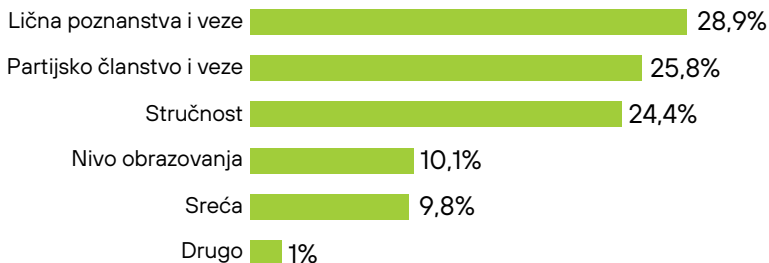
Ovaj nizak procenat zapošljenih na pola radnog vremena, može ukazati i na nedostatak tih poslova koji su, na primjer, studentima kao subgrupaciji mladih često rješenje u skladu sa njihovim potrebama, ali i mogućnostima organizacije vremena zbog akademskih obaveza. U pojedinim razvijenijim zemljama to je sistemski riješeno, a studentima je posebnim zakonima obezbijeđeno posebno radno vrijeme i minimalna zarada usklađena njihovim potrebama i vremenu kojim raspolažu, čime se ne ugrožava njihov obrazovni proces a pruža prilika osiguranja neophodne zarade i sticanja radnog iskustva. S druge strane, poslodavci koji bi zapošljavali studente po ovom principu imali bi poreske olakšice, čime bi se vodilo računa o svim akterima ali i promovisala odgovorna socijalna politika.

Kada su u pitanju preferencije mladih u oblasti zapošljavanja, podaci pokazuju da je državni (javni) sektor i dalje najpoželjniji, a slijedi privatni/biznis sektor, zatim međunarodne organizacije, a najmanje je popularan rad u NVO sektoru, pri čemu 15% i ne može da se još pozicionira ni u jednom posebnom sektoru. Činjenica je da je nepovoljno okruženje za djelovanje civilnog sektora, a posebno kritički orijentisanih nevladinih organizacija, koje su često i najprepoznatljivije, svoju posljedicu proizvelo i u neprivačnosti radnog angažmana, iako je NVO sektor prostor u kojem mladi mogu najbrže da se profilisu.

Grafik: U kojem od navedenih sektora biste voljeli da radite?

Konačno, zabrinjavajući je stav većine mladih (55%) da su lična poznanstva, veze ili partijsko članstvo presudni u pronalaženju posla. Značajno manje, oko trećine vjeruje da su to stručnost i nivo obrazovanja, a nešto manje od 10% navodi i sreću kao značajan faktor u procesu zapošljavanja.

Grafik: *Koji od navedenih faktora smatrate najvažnijim za nalaženje posla u Crnoj Gori?*

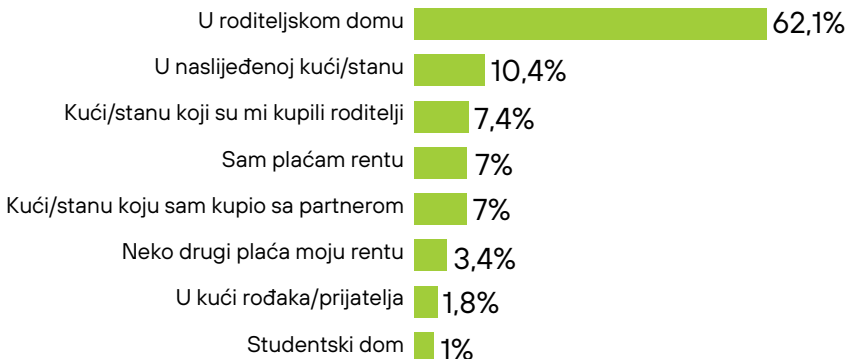
Ovo ukazuje na ozbiljne izazove vezane uz transparentnost i pravednost zapošljavanja, kojih su mladi svjesni. Istovremeno, to naglašava potrebu za promjenama u pravcu postavljanja objektivnih i mjerljivih kriterijuma zapošljavanja i napredovanja, kako zbog stimulacije mladih, tako i zbog održivosti društva.

Porodični život

Životni standard, zapošljenost i stepen ekonomske stabilnosti faktori su koji utiču na čitav niz pitanja mladih, pa tako i na porodični život, odnosno organizaciju porodičnog života, osamostaljivanje, formiranje porodice.

Mladi u Crnoj Gori, sada već u kontinuitetu, pozicioniraju se kao mladi u Evropi koji najkasnije napuštaju roditeljske domove. Prema posljednjim podacima Eurostata, iz januara 2023. godine, 68% mladih starosne dobi između 25 i 34 godine u Crnoj Gori još uvijek nije napustilo roditeljski dom, što je najveći prosjek godina u Evropi. Na primjer, na drugom polu su skandinavske zemlje, poput Švedske i Danske, gdje mladi dom napuštaju sa 21 godinom, a čemu doprinosi i njihov standard, razvijenost i ekonomska stabilnost ovih zemalja, ali i njihove socijalne politike.

Podaci iz istraživanja ukazuju da oko 62% mladih u Crnoj Gori i dalje živi u roditeljskom domu, a tek 14% mlađih od 30 godina plaćaju rentu ili su uspjeli sami, odnosno sa partnerom, da kupe nekretninu. Ostali mladi žive u nasljeđenim kućama, u nekretninama koji su im kupili roditelji ili im najam plaća treće lice.

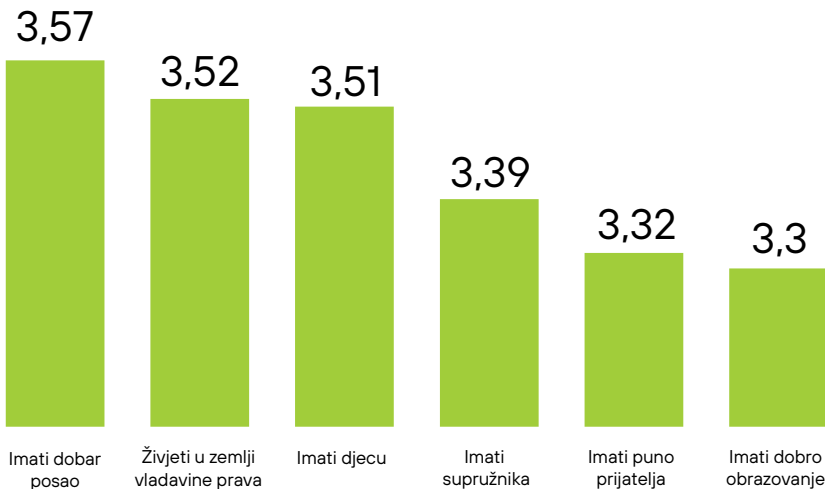

Grafik: Gdje živite?

Značajna većina mladih ima dobar ili veoma dobar odnos sa roditeljima, iako imaju različite stavove od njih. Svaka deseta mlada osoba navodi da se ne slaže i često svađa sa roditeljima, a oko 3% mladih je u konfliktnom odnosu sa svojim roditeljima.

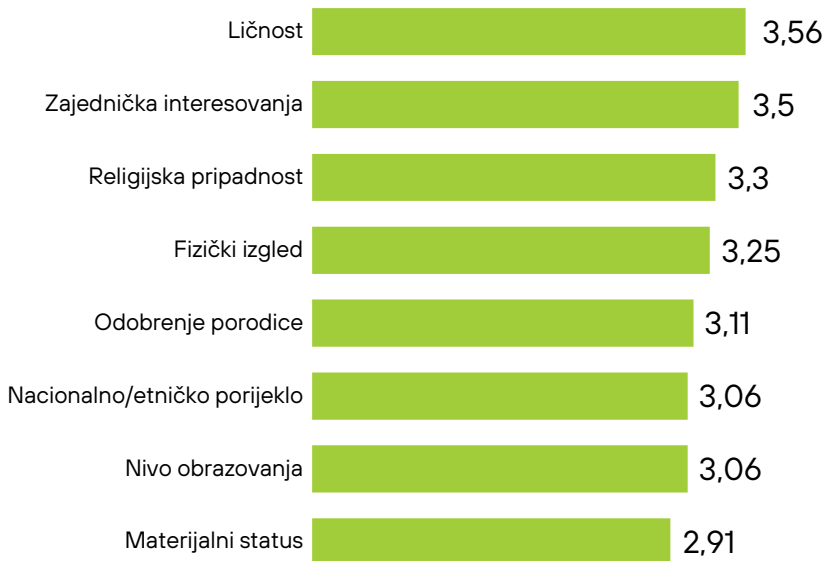
Kada je vaspitanje u pitanju, odnosno podizanje djece, dvije trećine mladih u Crnoj Gori bi odgajalo svoju djecu isto ili skoro isto kao što su to činili njihovi roditelji sa njima. Na drugoj strani, trećina mladih smatra da svoju djecu treba da podiže različito ili potpuno različito u odnosu na to kako su njihovi roditelji njih odgajali.

Mladima u Crnoj Gori za srećan lični život važni su brojni faktori, ali kao najvažniji se pozicionira dobar posao. Takođe, veoma im je važno da žive u zemlji vladavine prava, ali i da se ostvare u ulozi roditelja. Slijede po važnosti socijalni odnosi, odnosno prijatelji, ali i dobro obrazovanje.

Grafik: Koliko su vam sljedeći faktori važni da biste imali srećan lični život?
(Na skali od 1 do 5, 5=veoma je važno, 1=uopšte nije važno)

Kakva je neko ličnost, kao i dijeljenje zajedničkih interesovanja, su najvažniji faktori za odabir supružnika kod mladih u Crnoj Gori, dok značajno manje uzimaju u obzir materijalni status. Religijska pripadnost se kristališe kao jedna od ključnih determinanti, a interesantno je da je iznad nekih drugih identitetskih karakteristika, poput nacionalne/etničke pripadnosti.

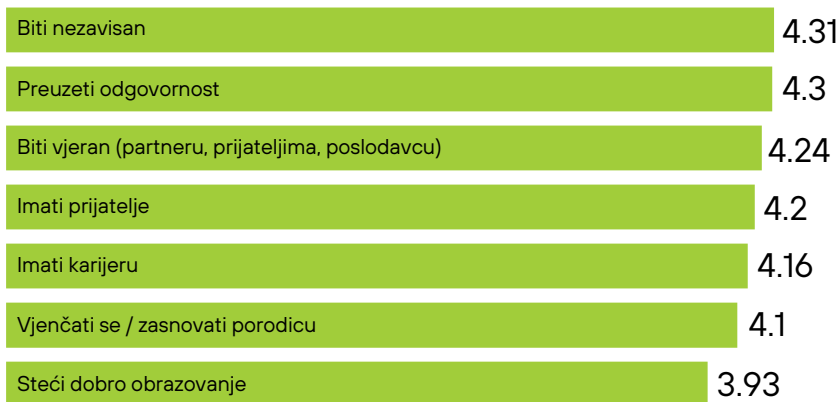
Grafik: *Koji od sljedećih faktora su vama važni za odabir supružnika/ce?
(Na skali od 1 do 5, 5=veoma je važno, 1=uopšte nije važno)*

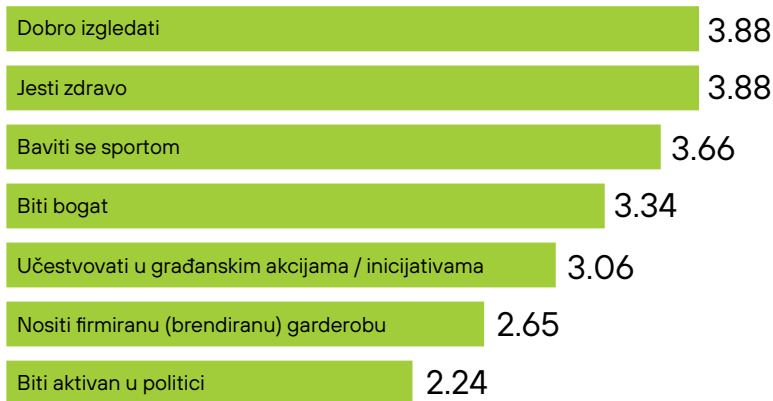
Vrijednosti i zadovoljstvo životom

Ljudi su različitih mišljenja, stavova i u skladu sa njima rangiraju svoje prioritete, ali i oblikuju vrijednosni okvir. Od materijalnog, porodičnog, profesionalnog i socijalnog statusa kroz životne stilove i uvjerenja mladi nose i svoje različitosti.

Ipak, većini mladih ljudi u Crnoj Gori je najvažnije da budu nezavisni, da preuzmu odgovornost, da budu vjerni (partneru, prijateljima, poslodavcu) i da imaju prijatelje. Slijedi profesionalno ostvarivanje, odnosno karijera, a zatim zasnivanje porodice. Dobro obrazovanje i dobar izgled nalaze se po sredini, a zdrava ishrana i bavljenje sportom su u drugoj polovini prioriteta. Zanimljivo je da se materijalni status ne pozicionira visoko, odnosno da se bogatstvu i firmiranoj garderobi ne pridaje toliko značaja.

Mladi navode i da im je najmanje važno da budu aktivni u politici, a učestvovanje u građanskim akcijama, odnosno inicijativama, takođe, nije popularno kod ove populacije.

Grafik: Različitim ljudima su različite stvari važne. Da li su vam sljedeće stvari važne?
Skala od 1 do 5 (1 nimalo bitno, 2 uglavnom nebitno, 3 donekle bitno, 4 prilično bitno, 5 veoma bitno)

Ispravnost (korektnost) i lično dostojanstvo su vrijednosti koje mladi najviše cijene kod drugih ljudi. Altruizam i tolerancija su, takođe, visoko rangirani, a ohrabrujuće je i to što kod mladih materijalno bogatstvo i društveni ugled, odnosno status, imaju značajno niži vrijednosni značaj.

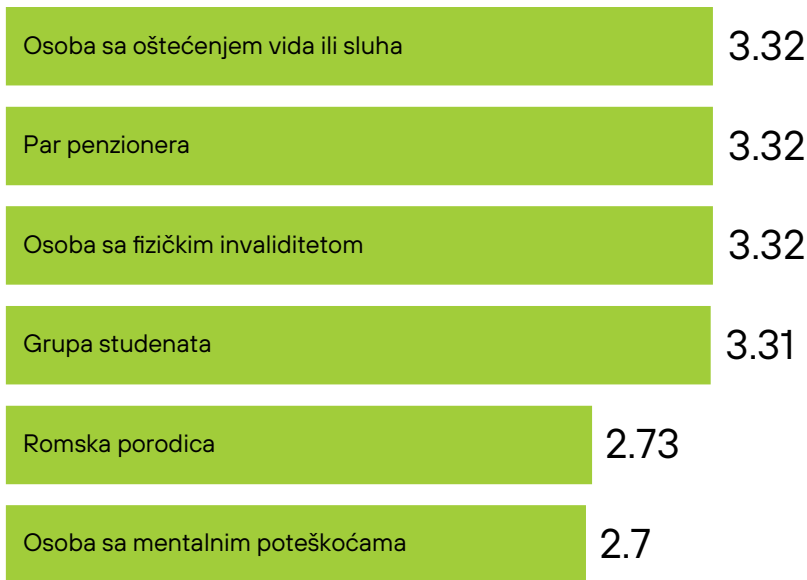
U osvrtu na zadovoljstvo određenim segmentima života, mladi u Crnoj Gori su najzadovoljniji porodičnim životom, a u najmanje ekonomskim statusom. Poređenja radi, dok je preko 80% mladih veoma ili prilično zadovoljno svojim porodičnim životom, tek nešto preko polovine te populacije je u istoj mjeri zadovoljno svojim ekonomskim statusom.

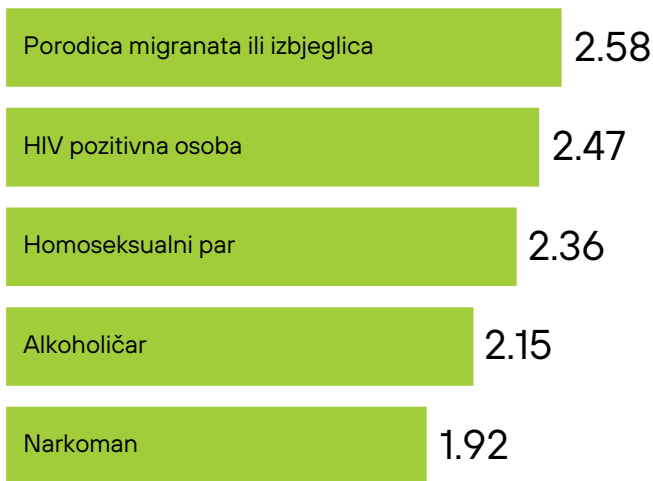
Konačno, na skali od 1 do 10, mladih sami procjenjuju nivo svoje sreće prosječno sa 7.68.

Socijalna distanca i diskriminacija

Mladi u Crnoj Gori najveću netoleranciju iskazuju prema zavisnicima od narkotika i alkohola, ali i prema homoseksualnim parovima i HIV pozitivnim licima.

Na drugoj strani, uglavnom bi im bilo svejedno ukoliko bi u svom komšiluku imali grupu studenata, osobu sa fizičkim invaliditetom, par penzionera, te osobu sa oštećenjem vida ili sluha, odnosno prema njima su, u odnosu na ostale kategorije, značajno tolerantniji.

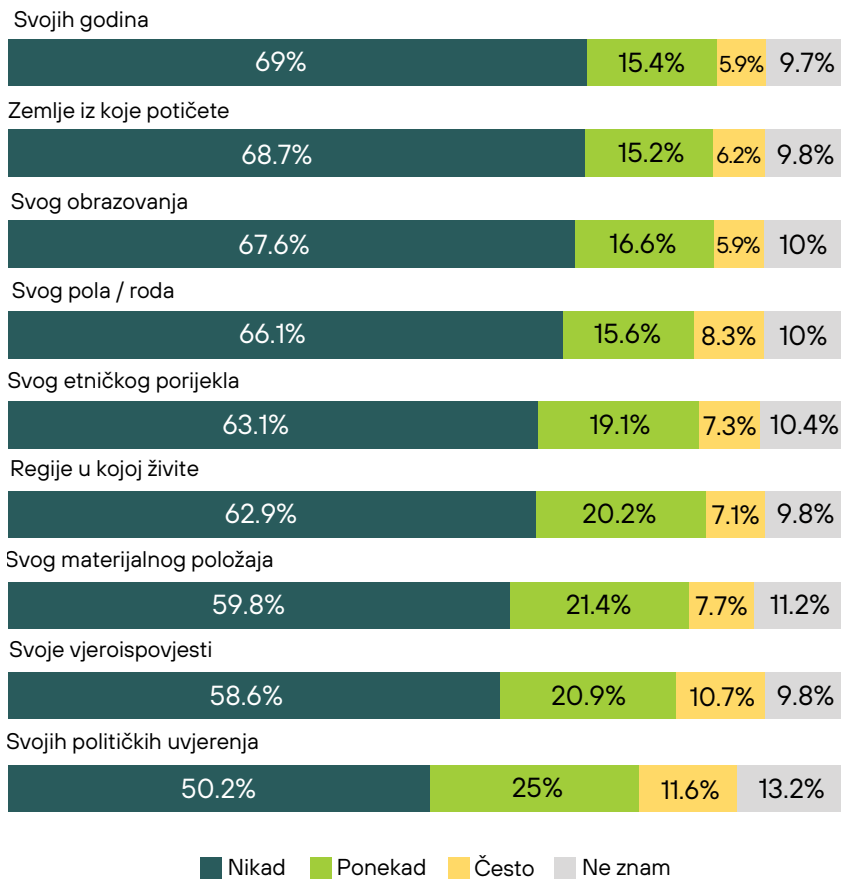

Grafik: *Kako biste se osjećali kada bi se neka od sljedećih osoba ili porodica doselila u vaše susjedstvo, komšiluk? (na skali od 1 do 5 - 1 - veoma loše, 2 - ne bi mi bilo svejedno, 3 - bilo bi mi svejedno, 4 - relativno dobro, 5 - veoma dobro)*

Značajan otklon od drugih i drugačijih ukazuje i na ozbiljne nedostatke u obrazovnom procesu koji ne dekonstruiše blagovremeno i na adekvatan način stereotipe i predrasude. Na primjer, posebno brine i nivo homofobije kod mladih ljudi, iako se tu može konstatovati određeni pomak u odnosu na istraživanje CGO-a iz 2016. godine, kada su pripadnici LGBTQ+ zajednice rangirani kao najnepoželjnije komšije od strane mladih ljudi. Slično, skromno znanje mladih o HIV pozitivnim osobama se reflektuje i u distanci prema ovom dijelu populacije.

Upitani za percepciju diskriminacije nad sobom, preko trećine mladih cijeni da su se u izvjesnoj mjeri osjećali diskriminirano zbog svojih političkih uvjerenja, što je konstanta u odnosu i na ranija istraživanja, a nešto manje od trećine na osnovu svoje vjeroispovjesti, ili zbog svog materijalnog položaja. Više od četvrtine mladih u Crnoj Gori smatra da doživljava diskriminaciju na osnovu regije u kojoj žive i svog etničkog porijekla.

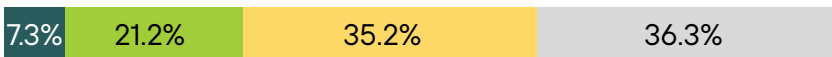
Grafik: Da li ste se ikada osjećali diskriminisano zbog neke od sljedećih stvari?

Obrazovanje, jačanje svijesti, promovisanje tolerancije i dijaloga ključni su koraci ka izgradnji inkluzivnog društva u kojem se snižava i nivo socijalne distance i prevenira diskriminacija, a posebno su važni u oblikovanju mladih ljudi kao nosioca društvenih promjena.

Mladi i politika

Politika predstavlja neizostavan element života svakog pojedinca/ke koji želi da doprinosi zajednici u kojoj živi. Stoga su zabrinjavajući podaci da su mladi nezainteresovani za politička pitanja i političke teme. Stepenn velike ili potpune nezainteresovanosti se kreće od preko 70% za globalne teme, zatim 66.6% za EU politike i skoro 64% za političke prilike na Balkanu. Čak i za politička pitanja iz Crne Gore preovlađuje nezainteresovanost kod skoro 60% mlade populacije Crne Gore.

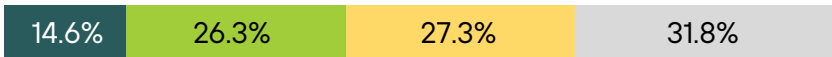
Globalne politike

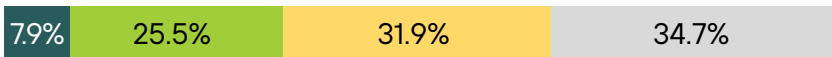
Politike na Balkanu

Politike u Crnoj Gori

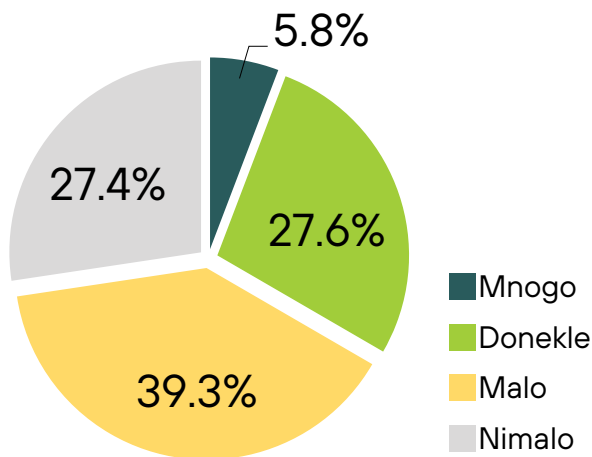
EU politike

Grafik: Koliko ste lično zainteresovani za politička pitanja i političke teme iz domena ...?

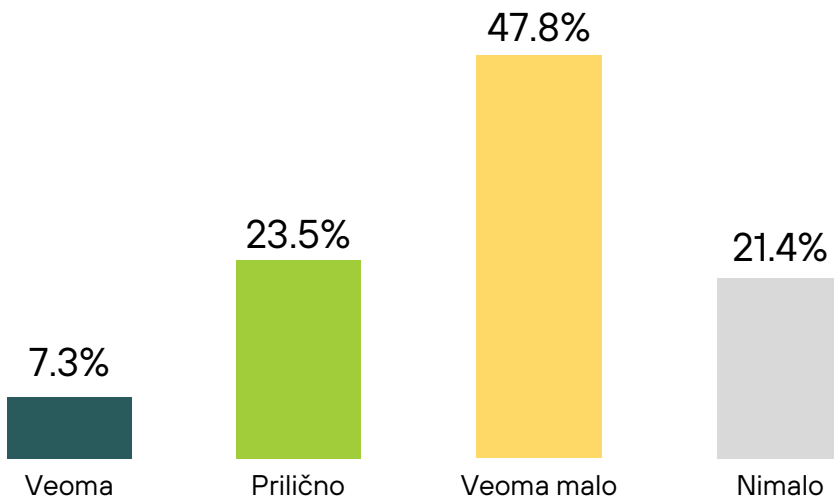
Uporedno gledajući na istraživanja iz 2016. i 2019. godine, primjetan je pad interesovanja mladih u Crnoj Gori za globalna politička dešavanja, a u odnosu na polaznu osnovu iz 2016. godine i pad interesovanja za politiku u Crnoj Gori.

Nezainteresovanost za pitanja iz politike prati i apatija o mogućnostima uticaja na političko odlučivanje. Tako kod dvije trećine mladih preovladava mišljenje da njihov glas ili nema ili ima veoma mali uticaj na djelovanje institucija, a tek svaki šesti mladi ispitanik/ca smatra da njegova/njena riječ može donijeti promjenu u ponašanju institucija sistema.

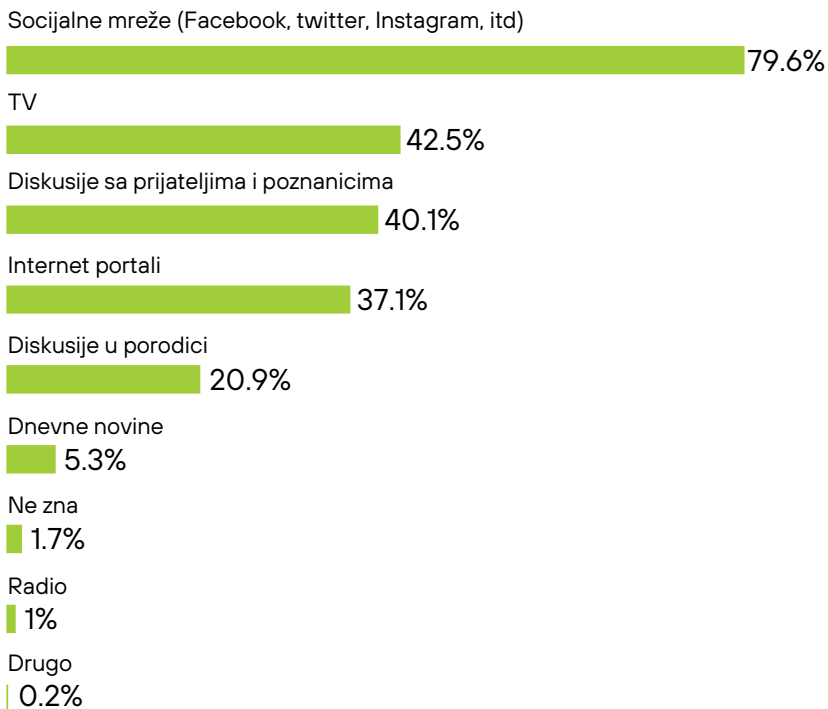
Grafik: *Koliko po vašem mišljenju Vaš glas ima uticaja (ili bi mogao da ima uticaja) na djelovanje institucija?*

Očekivano, kod mladih u Crnoj Gori je izražena percepcija da se političke odluke često donose bez uzimanja u obzir perspektive mladih i njihovih specifičnih potreba. To potvrđuje i nalaz da više od dvije trećine mladih smatra da su njihovi interesi veoma malo ili da nijesu uopšte zastupljeni u politici, a suprotnog stava je manje od trećine.

Grafik: U kojoj mjeri su, prema Vašem mišljenju, interesi mladih zastupljeni u politici u Crnoj Gori danas?

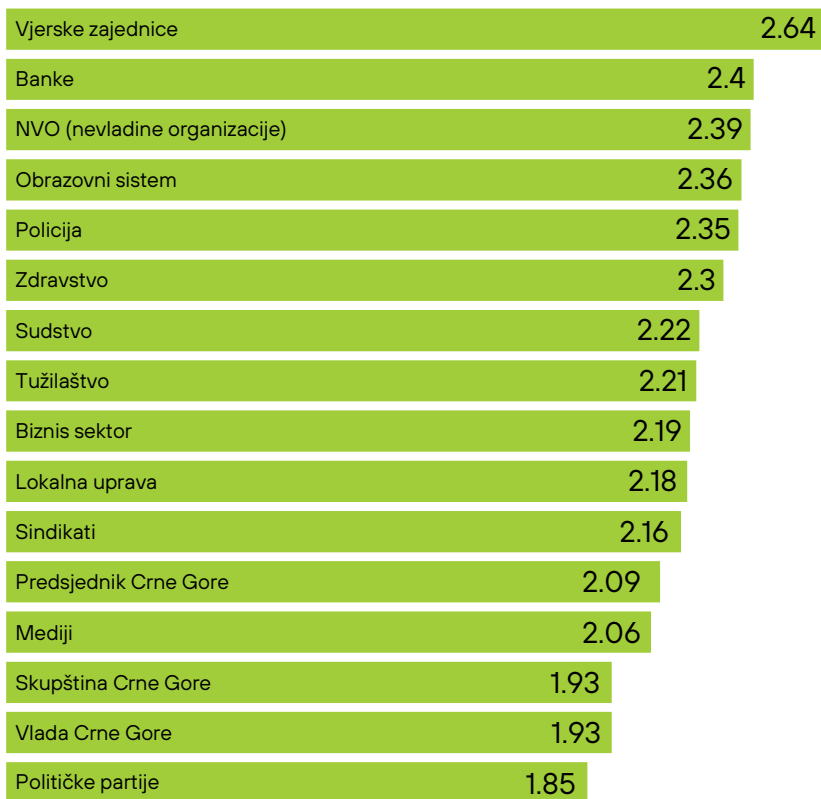
Društvene mreže (Facebook, Twitter, Instagram) su postale vodeći izvor informisanja mladih o aktuelnim političkim pitanjima, i to za skoro 80% mladih od 30 godina. Tu se bilježi značajan rast u odnosu na istraživanja iz prethodnih godina. Na primjer, nalazi istraživanja iz 2019. godine pokazuju da je svega 22% mladih tada koristilo društvene mreže kao primaran izvor informisanja o političkim zbivanjima. Kao dodatne izvore mladi navode i TV (42.5%), diskusije sa prijateljima (40.1%) i internet portale (37.1%), a nije zanemarljiv broj i onih koji se informišu u krugu porodice (20.9%). Dnevne novine su za mlade praktično nerelevantne i tek 5% ih uzima u obzir kao izvor informacija o politici.

Grafik: Koji je glavni izvor iz kojeg dobijate informacije o tekućim političkim događajima?

Jedan od najvažnijih elemenata demokratskog političkog sistema predstavlja povjerenje u institucije, odnosno da one djeluju u interesu javnosti. S druge strane, izraženo nepovjerenje u institucije vremenom može dovesti do osporavanja njihovog legitimiteta, ali i smanjenja političke participacije.

Najveće povjerenje mladih imaju vjerske zajednice, a slijede banke i nevladine organizacije. Relativno visoko povjerenje ima i obrazovni sistem i policija. Mladi najmanje vjeruju političkim partijama, ali i ključnim institucijama države, odnosno Vladi i Skupštini Crne Gore. Vrlo nisko mjesto po povjerenju kod mladih zauzimaju i mediji.

Grafik: U kojoj mjeri imate povjerenja u sljedeće institucije? (skala od 1 do 4)

Iako nivo povjerenja ni u jednu instituciju/organizaciju ne dostiže ni trojku, ipak se vjerske zajednice ubjedljivo pozicioniraju, i to predstavlja kontinuitet u odnosu i na prethodna dva talasa istraživanja, ali i poklapanje sa onim što pokazuju istraživanja javnog mnjenja ne samo mladih nego i opšte populacije posljednjih godina u Crnoj Gori. Na drugom polu, ali takođe kao konstanta stoji nepovjerenje mladih prema političkim partijama.

Kad je riječ o izvršnoj vlasti, mladi u Crnoj Gori smatraju da prioritetni cilj izvršne vlasti treba da bude obezbjeđivanje ljudskih prava i sloboda (47.4%), a slijede smanjenje nezapošljenosti, ekonomski rast i razvoj (42.5%), kao i poboljšanje položaja mladih (41.5%), ali i obezbjeđivanje socijalne pravde i bezbjednosti za sve (31.5%). Mladi na žalost ne prepoznaju trenutno loš položaj žena kao i njihovu nisku zastupljenost u institucijama sistema (13,7%), očuvanje prirodne okoline (9.8%) ili pripremu za pristupanje Crne Gore Evropskoj uniji (8.5%) kao pitanja koja bi trebalo da budu u vrhu agende Vlade Crne Gore. Kao oblasti najmanje prioritetne važnosti navode jačanje vojne snage i bezbjednosti (1.9%), duhovni preporod (2.4%), kao i podsticanje rasta stanovništva i rađanja (5.5%).

Najveći problem mladi prepoznaju u korupciji, a visoko su rangirani i problemi iz ekonomske sfere, kao i oni koji se vežu za socijalnu nejednakost. Brigu kod mladih izazivaju i nezapošljenost i porast broja siromašnih, dok su zagađenje i klimatske promjene pri dnu briga mladih u Crnoj Gori.

Korupcija

Nezapošljenost

43.9%

Porast broja siromašnih

42.1%

Porast socijalne nejednakosti među građanima

33.9%

Narkomanija

22%

Ekstremizacija i radikalizacija društva

12.5%

Nemogućnost dobijanja adekvatne zdravstvene njege

10.8%

Fizičko nasilje

9.7%

Izbjeglice i migranti

8.9%

Zagađenje i klimatske promjene

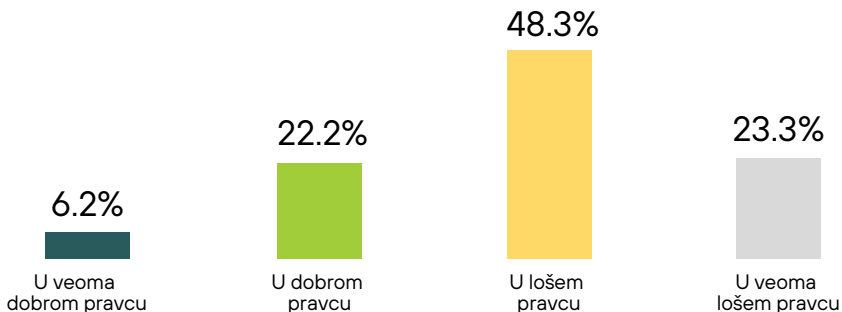
5.9%

Nešto drugo, što?

1.2%

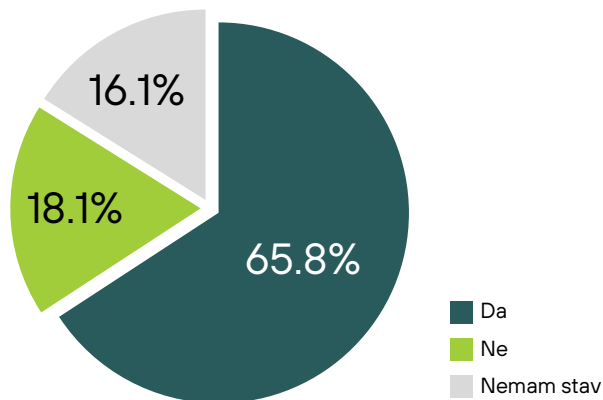
Grafik: Što su, prema Vašem mišljenju, najveći problemi u Crnoj Gori od kojih strahujete?

Mladi su pesimistični kad je riječ o pravcu u kojem se država kreće. Kumulativno, 71.6% njih smatra da se Crna Gora kreće u lošem ili veoma lošem pravcu, dok malo više od četvrtine (28.4%) cijeni da je taj pravac dobar ili veoma dobar.

Grafik: U kojem se pravcu kreće Crna Gora?

Nadalje, ohrabruje podatak da gotovo 66% mladih nedvosmisleno izražava podršku procesu pristupanja Crne Gore EU. Manje od petine (18%) je onih koji su protiv tog puta, dok trenutno stav o evropskim integracijama Crne Gore nema 16% ove populacije.

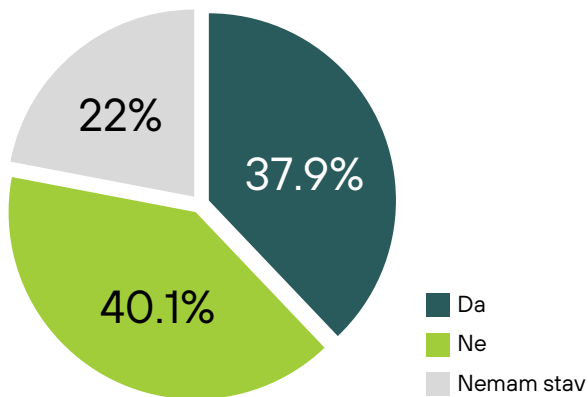

Grafik: Da li podržavate proces pristupanja Crne Gore u EU?

Budućnost

Ne postoje zvanični podaci, ali ni nezvanične relevantne procjene, koliko je mladih napustilo Crnu Goru posljednjih decenija. Da 50% mladih želi da emigrira iz Crne Gore prvi put je ukazalo istraživanje CGO-a iz 2016.godine. Ta brojka se nije smanjivala ni u nalazima istraživanja *Studije o mladima 2018/19*. Naprotiv, njeni podaci ukazuju na jačanje opredjeljenosti mladih da budućnost grade van Crne Gore, a kao ključni motiv za odlazak više od trećine mladih tada je navodilo unaprjeđenje životnog standarda, zatim veću platu i bolje mogućnosti zapošljenja.

Ovo, posljednje, istraživanje iz decembra 2022. godine ukazuje da skoro 38% mladih od 30 godina ima jasno definisan stav da želi da napusti Crnu Goru, dok 40% to ne želi, a 22% nema još definisan stav.

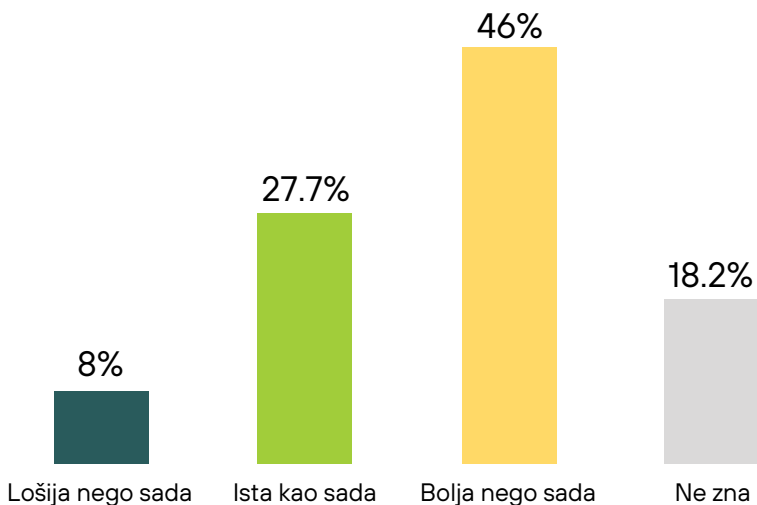

Grafik: Da li imate želju da napustite Crnu Goru?

Znači, broj onih koji ne žele da napuste zemlju ostao je na približnom nivou, a primjetan je pad onih koji imaju želju za napuštanjem domovine, pri čemu je

veliki i broj mladih koji su bez stava o ovom pitanju, što ukazuje i na neodlučnost i neizvjesnost kod mladih kada je u pitanju njihova budućnost. Takođe, ostaju nepromijenjeni razlozi zbog kojih bi mladi napustili Crnu Goru, odnosno želja za boljim životnim standardom, nepostojanje perspektive u Crnoj Gori, i mogućnost lakšeg zapošljenja u inostranstvu.

Mladi su blago optimistični po pitanju svoje budućnosti i bolju situaciju za deceniju nego danas vidi njih 46%, dok 27.7% smatra da se stanje ni tada neće suštinski promijeniti. U ovom okviru, pesimisti čine oko 8% populacije mladih u Crnoj Gori.

Grafik: *Kako uopšteno vidite svoju situaciju za 10 godina?*

Pogled iz fokus grupa

Obrazovni sistem ne priprema mlade ljude za tržište, ali ni za učešće u drugim procesima, jedan je od zaključaka sa fokus grupa sa mladima iz Bijelog Polja, Kotora i Podgorice koje je CGO sproveo, u naporu da kvalitativno produbi nalaze iz empirijskog istraživanja.

Mladi iz različitih regiona su stava da crnogorski obrazovni sistem ne može adekvatno da ih pripremi za tržište rada. „*Naš obrazovni sistem je zastario i oslanja se na obrazovni sistem bivše SFRJ, koja odavno ne postoji, ali mi i dalje koristimo neke od tih obrazovnih materijala. Osim što literaturom ne idemo u korak sa vremenom, nema ni dovoljno obezbijeđene prakse*“, objašnjava mladi Podgoričanin koji je učestvovao u jednoj od fokus grupa. Pored svog iskustva, ukazuju i na rezultate PISA testiranja kao pokazatelj da im obrazovni sistem ne pruža dovoljno kako bi bili konkurentni u odnosu na znanje sa mladima iz ostatka Evrope. „*Ako želite da uništite neku državu, onda joj uništite obrazovanje. Mislim da je naše obrazovanje dovedeno do nule i da od toga sve kreće. Imate neobrazovane ljude, a oni postaju profesori, doktori, sudije, političari... Prvo treba da se pozabavimo obrazovanjem, pa svim ostalim,*“ upozorava mlada Bjelopoljka, učesnica jedne fokus grupe.

U načelu, učesnici fokus grupa pozitivno percipiraju volontiranje, smatrajući da ova vrsta aktivnosti pomaže razvoj brojnih vještina, poput timskog rada, fleksibilnosti, kritičkog razmišljanja, liderstva, itd. Na volontiranje gledaju kao na mogućnost nadoknađivanja nedostatka prakse u formalnom obrazovanju i pomoći mladima da se bolje pripreme za tržište rada, ali navode i da je nedostatak što nije plaćeno. „*Volontiranje u smislu pomaganja lokalnoj zajednici u vidu nekih ekoloških ili humanitarnih akcija podržavam u potpunosti. S druge strane, koncept neplaćenih stažiranja ne podržavam ni najmanje,*“ kaže mlada osoba iz Kotora.

Kad je u pitanju zapošljavanje, osim motivacije i vjere u sebe, mladi često ističu poznanstva i veze kao veoma bitan faktor. Međutim, kad je u pitanju dilema između posla u javnom ili privatnom sektoru, primjetno je da sagovornici prvenstveno navode loše strane za obje opcije, što upućuje na činjenicu da zapravo biraju

„manje loše“ kada odlučuju o tome gdje bi voljeli da rade. Kao najveće mane javnog sektora navode nedostatak radne etike, partijsko zapošljavanje i višak radnika koji raste iz godine u godinu, dok kao najveću manu privatnog sektora vide neosiguravanje zapošljenih, odnosno rad na crno.

Većina mladih sagovornika iz Kotora, Bijelog Polja i Podgorice navodi da su, u nekom trenutku, razmišljali o odlasku iz Crne Gore, a kao glavne razloge za to ističu ekonomsku i političku situaciju u zemlji. Najjaču želju za napuštanjem svoje sredine imali su mladi iz Bijelog Polja. Međutim, jezička barijera, podozrivost stranih kompanijama u pogledu kvaliteta crnogorskog obrazovnog sistema utiču na činjenicu da mladi iz Crne Gore, na početku boravka u inostranstvu, najčešće rade poslove koji zahtijevaju nivo struke niži od onog koji posjeduju.

Rezultati istraživanja stavova mladih iz cijele Crne Gore su opredijelili istraživački tim da dio pitanja posveti i odnosu mladih prema vjeri. Dio mladih naglašava da im je vjera bitna. *„Da nema straha od te nečije Božje ruke, pa sad kako god se taj Bog zvao, mislim da bi živjeli u jednom potpuno anarhičnom svijetu i mislim da je vjera kao neka naša savjest“*, obrazlaže mlada osoba iz Podgorice. Neki mladi prave razliku između vjere i duhovnosti, a većina navodi da nemaju potrebu da svoj vjerski identitet javno eksponiraju. U tom pogledu, najmanju važnost vjerskom identitetu pridaju mladi iz Kotora, koji navode da se u njihovoj sredini slave oba Božića i oba Vaskrsa, uz napomenu da je islamska religija kod njih manje zastupljena, dok mladi iz Bijelog Polja i Podgorice ističu da se mješoviti brakovi u njihovim sredinama ne prihvataju na najbolji način.

Mladi prepoznaju u svojim sredinama osobe kojima je vjerski identitet *„njihov jedini smisao postojanja“* a ukazuju i na postojanje tzv. „internet vjernika“ za koje ocjenjuju da se i ne pridržavaju vjerskih načela u životu. *„Od donošenja Zakona o slobodi vjeroispovjesti, odnosno njegovih amandmana, postali smo baš nekako vjerujuće društvo, a nije mi se činilo da je to tako do prije nekoliko godina. Sad je jako bitno jesmo li crnogorska ili srpska pravoslavna crkva. Vidim da ljudi ne bi ustali za neku veliku nepravdu koja se desi nekom u Crnoj Gori ili njima samima, ali ako se takne hrišćanstvo ili islam svi će skočiti,“* navodi mlada osoba iz Podgorice.

Mladi uglavnom ne misle da vjerske zajednice doprinose poboljšanju njihovog položaja, ističući da su to, prije svega, interesne grupe koje predstavljaju interese svojih članova, te da na ljestvici njihovih prioriteta *„život mladih i njihov položaj“*

u društvu nije visoko, ili mi ne stičemo utisak da je tako". No, dio mladih ističe i pomoć vjerskih zajednica mladima u liječenju od poroka poput alkohola, narkotika i kockanja, kao i humanitarnu pomoć.

U načelu, mladi Kitora, Bijelog Polja i Podgorice, koji su učestvovali u fokus grupama, nisu pretjerano skloni da učestvuju u aktivnostima koje podrazumijevaju odbranu vjerskog identiteta. Kada je protestna šetnja u pitanju, većina mladih u Podgorici i svi mladi iz Bijelog Polja su izrazili spremnost na ovakav vid aktivnosti, iako su ranije istakli da vjerski identitet nema previše bitnu ulogu u njihovim životima. Mladi u Bijelom Polju navode da su prisustvovali litijama koje su se održavale u toku 2020. godine. Na drugoj strani, sagovornici koji ističu da ne bi prisustvovali protestima za odbranu svoje vjere, kao glavni razlog navode politizaciju cijelog procesa. Slično tome, mladi nisu spremni ni da se učlane u partiju kojoj je centar programa vjersko pitanje.

Kad je u pitanju odnos prema politici, mladi zamjeraju političarima što se ne bave više ekonomskom situacijom i ne ulažu napore da Crna Gora funkcioniše kao demokratski sistem, već primat daju pitanjima religije i nacije.

Mladi kao glavne prioritete političara vide lično bogaćenje i pokretanje tema vezanih za međuetničke odnose u državi, smatrajući da političari primarno vode računa o ličnom interesu, a ne interesu građana. „*Vidjeli smo to kroz razne dogovore oko sastavljanja Vlade – nikome nije bitno kako narod živi i šta narod želi, ili što bi oni trebalo da rade. Imamo te partijske svađe i borbe čiji će da bude premijer, čiji ministar kojeg resora, kome će što pripasti... Iz toga je jasno da tu najmanje ima brige o interesu građana*“, zaključuje mlada osoba iz Podgorice. Mladi među prioritetima kojima se bave crnogorski političari ne vide više ni Evropsku uniju. „*Mi smo toliko skrenuli sa tog puta da se to više i ne pominje kao ono što je važno za našu državu i nešto čemu težimo*“, navodi mlada Kotoranka.

Pozitivne su reakcije na povećanje broja mladih u Skupštini Crne Gore. Međutim, mladi sagovornici ističu i da političke partije ne uključuju mlade u proces donošenja odluka zato što brinu za njihov položaj, već su razlozi pragmatičniji – mladi poslanici su, po njihovom mišljenju, proizvod nužde političkih partija, koje usljed kompromitacije nekih drugih kadrova pristupaju smjeni generacija. Stoga, mladi služe kao simulacija reformi i podmlađivanja partije, a po njihovom mišljenju ništa se suštinski ne mijenja kada je položaj mladih u pitanju.

Zaključci i preporuke

Studija „*Mladi između marginalizacije, radikalizacije i potencijala*“ donosi niz novih, ali i ažuriranih podataka kad je riječ o stavovima, vrijednostima i perspektivama mladih u Crnoj Gori, u različitim oblastima koje su im od značaja, ali i koje ih oblikuju i usmjeravaju.

Mladi u Crnoj Gori slobodno vrijeme provode dominantno koristeći društvene mreže, slušajući muziku, sa porodicom, ili u izlascima sa prijateljima. Takođe, ubjedljiva većina mladih praktično stalno koristi internet. Najmanje slobodnog vremena mladi opredjeljuju za volontiranje u različitim inicijativama, organizacijama ili aktivnostima u okviru omladinskih krugova.

Nalazi studije o mladima opominju na trend pojačane konzumacije duvanskih proizvoda i alkohola, kao i da skoro petina nikad ne koristi sredstva zaštite tokom seksualnih odnosa, ali i da svaka sedma mlada osoba i ne zna šta su kontraceptivna sredstva.

Mladi su tek srednje zadovoljni kvalitetom obrazovanja u Crnoj Gori i obrazovni proces uglavnom doživljavaju teškim i stresnim. Oko 60% mladih nije zapošljeno, a većina onih koji jesu radi na puno radno vrijeme. Oni smatraju i da su lična poznanstva i veze, kao i partijsko članstvo i veze, presudni u nalaženju posla, a među najveće društvene probleme vide korupciju, nezapošljenost i porast broja siromašnih.

Čak 62% mladih živi sa roditeljima, a po prosjeku se osamostaljuju tek sa navršene 33 godine života, što je prilično kasno uporedno gledajući statistike u Evropi, iako navode da imaju dobar odnos sa roditeljima.

Mladi iskazuju jaku socijalnu distancu prema korisnicima psihoaktivnih supstanci i alkohola, HIV pozitivnim osobama, ali i homoseksualnim parovima što ukazuje na prisustvo homofobije među ovom grupacijom.

Među mladima prevladava nezainteresovanost za politiku, što prati i stav da njihov glas nema značajan uticaj na djelovanje institucija, ali i da su njihovi interesi malo ili nijesu uopšte zastupljeni u politici. Osim toga, mladi najmanje vjeruju političkim partijama, Vladi i Skupštini Crne Gore.

Nije iznenađujući podatak, u odnosu na ranija istraživanja, da 38% mladih želi napustiti Crnu Goru, ali je očito da to pitanje neobjašnjivo dugo ostaje izvan fokusa donosilaca odluka. Kao dominantne razloge za napuštanje države mladi navode želju za boljim životnim standardom, nepostojanje perspektive u zemlji i mogućnost lakšeg zaposlenja u inostranstvu.

Konačno, kroz niz nalaza istraživanja, primjetan je trend retradicionalizacije mladih, počev od najvećeg povjerenje u vjerske zajednice u odnosu na ostale institucije/ organizacije u zemlji, zatim njihovog navoda da im je religija jedan od najbitnijih faktora pri izboru budućeg supružnika, preko stava da bi svoju djecu podizali jednako kao njih njihovi roditelji, do socijalne distance prema homoseksualnim parovima. Tome treba dodati i odnos prema pitanju abortusa, jer veliki broj mladih danas ne podržava abortus, a sličan broj je i onih koji nemaju stav o ovoj temi.

Sve ovo kumulativno opominje da je potreban sitemski i sveobuhvatan pristup adresiranju izazova sa kojima se mladi suočavaju, a kako bi se kreiralo podsticajno okruženje u kojem oni u punoj mjeri koriste svoje kapacitete. To bi doprinijelo održivoj inkluziji i demokratizaciji društva u Crnoj Gori.

U tom pravcu se preporučuje:

- koncipiranje različitih obrazovnih pristupa i kampanja za mlade o digitalnoj pismenosti, potencijalnim rizicima prekomjernog korišćenja društvenih mreža, konstruktivnom i odgovornom korišćenju interneta;
- obezbjeđenje podrške za funkcionisanje omladinskih klubova kao atraktivnih i inkluzivnih prostora, u kojima će mladi željeti da provode slobodno vrijeme. To se odnosi na investiranje u jačanje prostornih i kadrovskih kapaciteta ovih centara, kako bi se u njima realizovali raznovrsni programi, radionice, društvene igre i sportske aktivnosti za mlade kroz koje bi se socijalizovali na zanimljiv način i obučavali za meke vještine, razvijali emocionalnu inteligenciju i jačali građansku participaciju;
- stimulisanje mladih, u okviru formalnog obrazovnog sistema, da praktikuju zdrave životne stilove, a što uključuje i konstruktivne načine provođenja slobodnog vremena koji doprinose mentalnom i fizičkom zadržanju mladih;

- investiranje u obrazovanje kako bi se osigurali adekvatni resursi za unaprijeđenje nastavnog procesa, poboljšala infrastruktura, tehnička sredstva za rad, ali i kapaciteti nastavnog kadra u afirmaciji kritičkog mišljenja i angažovanja učenika/ca;
- razvoj programa, u formalnom i neformalnom obrazovanju, koji će okupljati mlade iz različitih etničkih grupa kako bi se otvorio dijalog, podstaklo razumijevanje i poštovanje različitosti, jačalo međusobno prihvatanje;
- u okviru formalnog obrazovnog procesa, planiranje fonda časova za obradu tematike zaštite tokom seksualnih odnosa, prava na abortus koje pripada ženi i dio je modernog koncepta ljudskih prava, kao i pitanja seksualne orijentacije i rodnog identiteta kako bi se mladi informisali o LGBTQ+ osobama na bazi naučnih činjenica;
- ponovno uvođenje kao obaveznih predmeta građanskog vaspitanja i obrazovanja u formalni obrazovni sistem, kako bi se sistemski radilo na jačanju kritičkog razmišljanja mladih i razumijevanja vrijednosti građanskog koncepta društva u Crnoj Goru, kao i posljedica retradicionalizacije;
- unaprijeđenje zakonodavnog okvira za razvoj volonterizma i adekvatnog vrednovanja volonterskog rada i iskustva;
- promovisanje, kroz formalno i neformalno obrazovanje, značaja volonterizma i aktivizma mladih za njihov lični razvoj i stvaranje pozitivnih društvenih promjena, a što uključuje i korišćenje društvenih mreža, online platformi i mobilnih aplikacija, kao mladima bliskih kanala komunikacije;
- osiguravanje da obrazovni programi budu relevantni i da odgovaraju potrebama tržišta rada, a što bi uključilo vještine i znanje tražene na tržištu u različitim sektorima, razvoj programa stručne prakse u saradnji sa poslodavcima, kao i jačanje sistema karijernog savjetovanja i programa profesionalne orijentacije za mlade;
- unaprijeđenje Programa stručnog osposobljavanja Vlade Crne Gore, u skladu sa nezavisnom evaluacijom učinka i zadovoljstvom korisnika za prethodni period sprovođenja;

- zakonsko regulisanje poslova sa skraćenim radnim vremenom za studente, uz olakšice za kako bi studenti mogli da se istovremeno obrazuju, stiču prihode i radno iskustvo;
- promovisanje kompetitivnosti, transparentnosti i zapošljavanja po zaslugi, i stvaranje klime društvene neprihvatljivosti zapošljavanja na osnovu partijskih i nepotističkih veza;
- promovisanje preduzetničkog duha i podrška za razvoj preduzetničkih vještina među mladima kroz programe obuke, mentorstvo i podsticaje za pokretanje biznisa, posebno u sektoru koji imaju visok potencijal za rast i zapošljavanje mladih, kao što su informacione tehnologije, turizam, zelena ekonomija, kreativne industrije, itd;
- razvoj politika i strategija podrške mladima u stambenom osamostaljivanju kroz subvencije ili povoljne kredite za kupovinu prvog stana ili plaćanje rente;
- razvoj i obezbjeđenje kontinuiranih formalnih i neformalnih programa obrazovanja, ali i kampanja, kako bi mladi bolje razumjeli svoju ulogu i odgovornost u razvoju i očuvanju demokratskih vrijednosti i standarda u društvu, ali i bili podstaknuti na veći stepen zainteresovanost za politiku i politički aktivizam;
- stvaranje povoljnog okruženja za razvoj i slobodno funkcionisanje nevladinog sektora, kako bi se omogućilo mladima da se organizuju, izraze svoje mišljenje i doprinesu pozitivnim društvenim promjenama, ali i da budu podržani djelotvornije kroz NVO koje se bave pitanjima mladih;
- uspostavljanje prakse održavanja Parlamenta mladih u Skupštini Crne Gore, jednom godišnje, kako bi mladi mogli iznijeti svoje potrebe, probleme i izazove sa kojima se suočavaju, a koji bi od strane parlamentarnih političkih partija bili adresirani u daljim prioritetima njihovog djelovanja.

Government of the
United States

Centar za
građansko
obrazovanje | Centre
for Civic
Education

